

A-1681_v

seppäyd

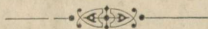
Ühistöö edendamiseks põllupidajate keskel.

D. P.

J. Ploompuu

Üratrükk „Postimehest“.

Turjewis (Tartus).

„Postimehe“ trükitöja kirjad ja kulu.

1899.

Дозволено Цензурою. — Юрьевъ, 29 Іюня 1899 года.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

122299

Ühise töö tähtsus on wanematel aegadelgi tuntud. Võib ütelda, et ühistöö aade juba inimese soo ise- teadwusele ärkamisest jaadik liikumas on. Iga rahwa luules ja muinas- juttudes on ühist wõimu kõrgeks fiidetud. Meie Kalewipojas fiide- tafse ühistööd mitmes paigas, kui rahwa kindlamat tuge. Igatsus ühenduse järele ei ole meie rahwa põuest ialgi ära kustunud. Kaks meest on ikka kaks meest, ütleb hiid- lanegi ja nõndasama ei ole wist ainustgi haritud rahwast, kes uue- mas ja wanemas luules ühistööd kõrgeks ei fiida. Kuid selle ühis- töö täielikuks kättejaamiseks on weel igal pool palju maad, kuigi tunnis- tama peame, et aastatuhandeid kas- wanud igatsusele wiimasel ajal fiirel sammul lähenemist tunda on.

Kui Eesti rahwa praegust elu ja seisukohta muude Europa rahwaste eluga tahame wõrrelda, siis leiame Siirimaalt olud, mis meie omadega kõige enam sarnased on. Säält leia- me rahwa, kus kõrgem seisus niisa- mati teisest rahwa jugust on, nagu meie maal: suuremaks waheks on see, et meie maa wõdras rahwasugu ühtlasi maa walitsew rahwas pole, nagu see Siirimaal on. Arwatawasti on meil siis ka selle maa ajaloost ja edasisaamise püüetest mõndagi õppida.

Üleüldse on iirlaste furb wõitlus Europa enam haritud ja inimese-armastusest kiitlewate inglaste wastu tuttaw. Siisgi on ehk tulus weel mõnda pääkohta jelles asjas tähele panna. Iirlased on suuremalt osalt katoliku usku ja oli neil waremal ajal omawalitsus, mille Inglise walitsus selle läbi ära lõpetas, et rahwa esimehed umbes 16 milj. rbl. eest nõnda ära ostis, et need omawalitjuse ära lahutasiwad.

Juba waremalt oli iirlastelt nende maa ära rööwitud ja rahwas wähehaawal wõõraste suurte maaomanikude rentnikkudeks langenud. Neid on uued maaomanikud määratu suurte rendimaksudega ja kõiksugu wägiwallaga piinanud. Katoliku usku iirlastelt wõeti õigus maad omandada, riigi ametitesse ehk parlamendi liikmeks saada. Kõige selle tagajärg on suur wiletjus, rahwa kõlbluse metsifuks muutumine ja majandusline lodewus olnud.

Alguses katsuti ka wägiwallaga wastu panna ja tehti mõnda mässu. Aga selle aastasaja jooksul on Iiri isamaasõbrad õppinud, et nad inglaste wägewuse wastu wägiwallaga midagi ei wõi. Kõige paremini mõistis Iiri küsimust nende juhataja Barnell. Tema oli rahwa meelt ja tarwitusi uurinud ja näinud, et rahwuslised ja poliitilised püüded elustada wõiwad ainult ülemaid rahwafondasid, aga selle rahwa liigi külmaks jätawad, kes wahetpidamata

nälja ja wiletsuse wastu peab wõitlema. Et ka need rahwa read ühisele wõitlusele ilmukfiwad, tuli wõitluse eeskawasse ka tähtsaid ühiskondlisi parandusi wõtta. Selle tarwis asutas Barnell üle maa ulatawa ühifuse, mille eesmärk oli, et waejed rentnikud oma haritawa maa omanikuks saakfiwad. Sellega ühtlasi tegi Barnell ka Jiri omawalitsuse jalale seadmiseks tööd, mis aga seni weel kättejaamata kaugel näitab olewat.

Palju paremini läks ühiskondline parandus forda. Selle poolest on Inglise parlament palju järelandlikum olnud, ja praeguse ajani aina püüdnud, mis wõimalik on olnud, asja nõnda seada, kuidas Jiri maaomanduse olud nõnda muutukfiwad, et waejemate elu ja seisukord paraneks. Esiteks on mõnesuguseid rendiseadusi walmistatud, mis läbi iirlased rendimaksud parajamaks, rendi aja kindlaks ja oma tehtud maaparanduste eest tasumist saakfiwad. Eht sellest kõigest Jiri surutud maarahwale palju kergitust on olnud, ei ole ometi need seadused olusid rahuloldawale korrale wõinud wiia.

Riidusid ja tüliid on maaomanikkude ja rentnikkude wahel ühtepuhku olnud. Selle pärast on mõjuwamaid abinõusid otfitud ja 1885. a. saadik uusi seadusi walmistatud, mille najal rentnikud renditud maad omaks osta on saanud. Ja selleks ostmiseks on riigivarandusest sadasiid miljoniid laenatud. Tegewuse tagajärg

oli, et juba 1896. a. ligi 20,000 rentnikku maaomanikuks on saanud.

Aga seegi suureviisiline parandus-
setöö ei näita meie aja nõudmisi
täita suutvat. Niisama kui mujal
on nähtud, et väikesed maaomanikud
suurte wõlgade alla on waevlema
jäänud, nähti seda ka Siirimaal. Näitas
nii, nagu ei oleks ka maaomanda-
misest Siiri rahwal päästmist loota.

Kust seda siis saab? Wõi kas
ülepää ongi enam pääsemist loota?

Küllap on.

Siiri päästmiseks toimetawad selle
juhatajad mehed nüüd üleüldist ühi-
nemist, nõrkade ühistoimetust.

See liikumine, mida alguses nii
õpetlased kui ka politika mehed kas-
külma hoolimatusega ehk koguni ta-
gakuusamisega on arvustanud, on
Europa haritud maades, nii töörah-
wa kui ka maaharijate tõstmiseks
wäga wägewaks tuntud, ei mitte ai-
nult majanduslise, waid ka kõlbluse
ja ühistondlise elu poolest, nii et
nüüd niihästi pöörasemadgi lõhtujad
kui ka külma werelised tegewad amet-
nikud, nii õpetatud teadusmehed
kui ka õppimata töölised usalduse ja
waimustusega selle poole hoiawad.

Ühendawa liikumise pääpõhjus on,
et majanduslise ülewal seisumise ja ede-
nemise poolest nõrgad, peawad õppi-
ma täiesti iseenele pääle lootma,
iseenele aitamiseks südisti tööd tege-
ma, aga teistega ühisel jõuul. Sest
meie aeg on ülepää ühinemise
aeg, üksi töötamine on nüüdsel ajal

warsti wõimata. Samati kui Inglise wabrikutöolistel oleks elu wõimataks saanud, kui nad isekeskis töörahwa ühijuste ja konsumi ühijuste kujul wägewat ühistoimetust poleks torrale seadnud, niisama on lugu ka põlluharijatega, iseäranis wäikepõllumeestega. Niisugustes maades, nagu Saksa, Prantsus- ja Daanimaal, kus põllutööolud ülepää eeskujulikud, on üsna kindlaks tuntud, et wäikepõllumehed nüüdist majanduslist wõistlest wälja ei oleks kannatanud, kui nad õigel ajal isekeskis wägewat ühistoimelist poleks loonud, mille najal nad muude majandusliste wõimude vastu wägewalt wälja astuda on wõinud.

Nüüd on aade juba suurtes haritud maades selle wõrra edenenu, et arwamist kuulda on, selle rahwa põlluharimine, mis seejuguist majanduslist ühistoimetust luua ei wõi, olla wähehaawal suurema mõistetud. Ja weel enam kui iseiseiswaid, rikkaid rahwaid, puudub niisugune tõendus seejuguiseid wäeseid, wäikseid ja nõrku rahwaid, kui iirlased ja eestlased on.

Arwatawasti on see kõne eht mõnele wõdrastaw, eht peetakse seda pilwesse püüdja unistaja mõttekujutuseks, nagu seda wiie aasta eest Sirkimaal peeti. Piskawalt küsiti siis säälgai: „Kuida wõiksid põllumeeste jeltsid, piimatalituse ühijused, ostuühijused, müügiühijused nii tähtsad olla, et nende olemise küljes terve rahwa tulewik ripuks?“ Kuid Sirkimaal on meeled nüüd juba muutunud.

Raneme siin lühidelt tähele, mis Soome õpetlase Dr. Gebhardi teadete järel Siirimaal põllutöölise ühistegevuse aate hääks on korda saadetud, mis lootused see Siiri juhatawates meestes ja nende sõprades on äratanud ja kuidas nad oma lootused põhjendawad.

Liikumise alustajaks oli üks Siiri erakonna juhatawatest meestest, suursõllumees Plunkett, kes selle tarwis kihutuse ühise ehk jeltsi asutas. Selle ühise liikmeteks ei kutsunud ta mitte ainult põlluharijaid, waid ka koguduste õpetajaid, riigimehi, kauplejaid igast erakonnast ja usutunnistusest. Mis neid mehi niimitmest küljest kokku on kihutanud, on see, et nad Siiri isamaasõbrad on. Nad on Siiri surutud olu näinud ja on selle poolest kindlad, et nad abinõuu on leidnud, mille läbi maa olud paremaks wõidakse saada. Nad mõistawad, et Siiri päästmine Siiri põllutöö päästmisega ühendatud on.

Esimene töö on siis põllutööd päästa.

Kihutuse ühisus algas oma tegevust 1894. a. Selle eesmärgiks on: omaabi põhjused igasse ühiskonna liiki tungida lasta, et rahwas ise oma eluorra parandamist südilt ette wõtaks, et näidata, kuidas ühistöö nende tulused suurendada ja kulusid wähen-dada wõib. Selle ühise tööpõlluks on põllumeeste seltside, piimatalituse ühiste, munamüügiühiste, ostufondade ja laenupan-

kade põhjendamine. Selle kõrval on ka tingimata tarviliseks nähtud, ühisteoimetusesse liitunud algwatele liikmetele tegelisi teaduseid õpetada. Ühisus on kursuste pidajaid wälja saatnud õpetama, ei mitte ainult, kuidas osakondasid tuleb asutada, kuidas nende raamatupidamine tuleb ära seada, kuidas need ostjatega ja müüjatega ühendusesse peawad heitma, waid ka, kuidas põlluharija põllutöö, piimatalituse, kanakaswatuse, aiapidamise j. m. paremale korrale seaks. Selleks otstarbeks ilmub ka nädalileht. Samaks otstarbeks peetakse ka mitmes maaosas aasta jooksul kümneid läbirääkimise koosolekuid. Siisaks laotatakse wäikeseid fihutusfirjakesi ja lendlehti üle maa laiali. Ühijuse ehk seltsi toimetused on asutatud ja asutatawate osakondadega alalises firjawahetuses.

Nende katsete tulud esimeise wiie aasta jooksul niisugusel maal, kus rahwas weel nii madalal järjel on, kui Jiris, ja aade weel üsna uus, nende katsete tulud ei ole weel selged. Seltsi asutatud osakondade arw on aga ime nobedasti kaswanud.

See oli:	1894. a.	1,650
	1895. "	3,800
	1896. "	10,120
	1897. "	14,290
	1898. "	27,320

Pääle paiklikude osakondade on liikumist ja läbikäimist juba juurkooperatiivline wahetalituse-osakond edendamaks, millel eesmärgiks on paiklikude osakondade kaubaajamist

ühendada. Tema tahab kohaliste osakondade toodete, nagu wõi, liha, lindude, munade ja wilja müügi, kui ka nende tarwituste, nagu kunstfönnikute, seemnete ja masinate ostu toimetajaks olla. Kolmas osa köide piimatalituste wõitoodest müüakse juba ühijuse toimetusel. Kaubanduse kajud jagatakse ühijusesse liitunud osakondade pääle seda mööda, kui palju kellegi osakonnaga aasta jooksul äriühendust on olnud.

Selle ainelise ühistoimetusega ei püüa Siri ijamaa sõbrad mitte ainult Siri põlluharijate majanduslise olu parandamist, waid nad näewad seda ainsaks abinõuks, wägewaks sõjariistaks, mille abil Siri rahwast köitipidi tõsta. See selgub wäga mõnusasti tähtsate meeste lausetest:

„Ustuge mind,“ kõneles Plunkett 1898. aastakoosolekul, „häädel ja halbadel aegadel kujuneb Siri tulewif enam kui mingi wälise mõju, rahwa oma eneseusalduse ja ettewõtete järele. Nende omaduste jünnitajana ja meie rahwa õpetajana, kuidas neid tegelises elus tarwitada ja meie maa olude kohta sõbitada tuleb, on meie ühijusel suur ülesanne täita, millel meie aja rahwusliste liikumiste kõrwal tähtjas ase on.“

Uks waimukas foguduse õpetaja, kes selle liikumisega on ühinenud, lausub oma kõnes:

„Meie õnnetumad praegused olud, mille algusjuured küll mujal wõiwad olla, on pääasjas majanduslist laadi. Ja kui nii, siis tuleb neid ka ma-

jandusliste abinõudega parandada. Kui mujale maailmasse waatan, kuidas nüüdne majandusline elu nendesgi maades, kus põllutöö olud eeskujulisel järjel on, põllumeeste poolt wõimukat ähteliitumist, forraldust, organisatsiooni nõuab, siis julgem jeda tõendust õigeks pidada, et pääasjalikum lootus meie põllutööl ja meie rahwal, kelle edasielamine selle küljes ripub, tuleb põllumeeste ühistoimetuse pääle panna.“

Pääle selle seletab ta, kuidas tema, ehk küll ise koguduse õpetaja, enese kohuseks peab ühistoimemeeste ridaesse astuda, sellepärast, et ühistoimetuse nõrkade wiletjuse juurini puudub ja kõigist abinõudest see on, mis kõige kiiremini neid kõrgemale wõib tõsta.

„Minu kindel arwamine on — ütleb ta — et ühistoimetuse abinõud ja põhjusmõtted, õieti mõistetult ja õieti täidetult, saawad paremini kui mingid muud abinõud nüüdseaja ühiskondliski küsimusi otsustama. Sellepärast tunnen eneses uhkust, kui wõin tõendada, et kus iganes neid sel wiisil on täidetud, ei mitte wägewate rikastamiseks nagu aktsiaühisused — waid wäesemehe töötulude edendamiseks ja kohendamiseks — mis osakondade kaubaajamisel eesmärgiks on: jääb on koguduse õpetaja kohus ikka edendamaks olla. Minu wastu on waieldud, et minul õpetajana teised aated peawad olema, teised

tehtavad tööd eesmärgiks olgu, kui koguduse waranduslise kohenemise eest hoolitseda. Mina tunnistan, et kui meil siin ainult neid majanduslisi seadusi oleks täita, mille ainfsaks eesmärgiks waranduse kogumine ja jagamine oleks, siis peaksin ma loomulikult sellest tööst eemal olema. Aga meil on siin palju enam teha, kui paljas waranduse muretsemine, meil on siin tegemist püüetega, mis palju pühamad on, püüetega, mis igauhesse puuduvad, kes murega Jiri rahwa edasielamise pääle waatab. Kus nii suur püüe küsimuses on, jääb ei wõi kedagi olla, kes enesel kohustuseks ei tunneks olema, selle tegelikult toimepanemiseks kaasa aidata, kui ta inimsuue ja isamaa armastuse tähtjust tunneb.“

Weel selgemini esiteles hiljuti üks tähtjas Inglise parlamendi liige, kuidas põllumeeste ühistoimetus Jiri suurte ühiskondliste ja poliitiliste küsimustega ühendatud on. Ta selendas kuidas Jiri juhatajad mehed selle aastasaja katsetest selle kalli õpetuse on saanud, et Jiri rahwa päästmist altpoolt tuleb korraldada, et see püüd uueaja majandusliste nõudmistele järele, p o l l u t ö ö l i s t e ü h i s t o i m e t u s e k s peab muutuma, ja et see altpoolt kordasaadetud terwet maarahwast puutum majandusline korraldus ehk organisatsioon, peab olema see kalju, kuhu pääle juured ühiskondlised parandused tulewikus tulewad ehitada.

Gesolewaißt tähendustest selgub

wististi osaltgi, et meiegi palawamad eluküsimused just samad on kui iirlastel ja et siis samal põhjusel ka meil waja on põllumeeste ühistoimetusest rahwa sekka teadmist laiali laotada. Meie põlluharijate seisust kindlustada, täiendada, olgu meiegi tähtsam rahwusline püüd. „Rahwas, kelle rahwusline wõim põllutöö pääl seisab, on wõitmata“ ütles suur Napoleon, ja need sõnad jääwad alati elus makswaks.

Eesfama mõte on ka nüüdseaja suuremate riigimeeste huulilt mitmel kujul wälja puhkenud; see on selge olnud Bismarck'il, Gladstone'l ja Rootsi kõrgeaatelisel riigimehel Louis de Geeril, kes järkamiselt lausub:

„Mitte ühelgi rahwajärgul ei ole ühtku tulu nii wäga üleüldise tulu-ga ühendatud, kui põllumehel. Tema waranduse wäärtus on nii wäga terve ühistonna rahuga ja kosumise-ga ühenduses, et ühistonna juhatusst ühegi muu rahwaliigi kätte nii julgesti ei wõi usaldada kui põllumeeste kätte.“

Neude sõnade tõde ei ole sääl wäga selge, kus rahwal hääd päewad on, kuid kitsikuse ja häda ajal on põllumeeste seisus iga rahwa kindlam faitsja ja tugi.

Ja sellepärast ei ole ka Eesti rahwa eluküsimustes praegusel ajal juurte sõnadega hoobelda, nüüd on tõige enam põllutööolude parandamiseks waja osawat ja tublit tööd teha.

Ja meie peame põllutööolude parandamiseks sama teed walima, mida

kõik tähtsamad haritud maad nüüd käivad, s. o.: väikepõllumeeste elu-
korra kindlustamist ja ühistoimetuse
korraldamist ette võtma.

Ühistoimetuse korraldamine põllu-
harijate keskel on iga üfsiku kohuseks
ja võib selles töös igati kaasas
olla, kui meil aga hädad tahtmist on
— ja loodame, et seda ka on.

Rõguni huvitavad on põlluharijate
ühistoimetuse nähtused väljamaal.

Gespool olemelühidelt tähele pannud,
kuidas Sivi maarahvas hiljuti on
wiletsusest väljapääsmiseks ühinema
hakanud. Võtsime selle näituse jelle-
pärast säält, et olud säält meie oludega
kõige enam sarnased on. Liikumise
nooruse pärast ei võdi meie aga säält
weel midagi wilja näha. Huvitav
on sellepärast neid maid tähele panna,
kus see juba enam edenenuk on, näit.
Saksa ja Prantsusmaad.

Kõige wanem on liikumine Saksa-
maal, kus selle ajalugu Ralffseieni
kuulsaks saanud laenukasjaga algab.
Esimese ühisuse põhjendas see mees
juba 1840. a., kui italduse aasta
juur waesus ja kasukistujate nülgi-
mine maarahvast waewas. Alguses
peeti osakondasid ühistonnale karde-
tawaks, walitus keelas koosolekuid
pidamast, politsei keelas kassa põhjen-
damise luba, Ralffseien'i ennast peeti
sotsialistlaseks ja rahwa äsfitajaks.

Mis oli siis Ralffseieni kassade
eesmärk? Nad tahtsiwad warandu-
seta rahwaliikisid liiakasu wõtjate
wõimu alt päästa. Selle tarwis

lõi Raiffeisen ihejeiswa, wähejewarandusega maarahwa tarwitustele jündsa laenu-korra, mis nende töö üdi on. Aga nende toimetused ei ole sellega weel rajatud, waid on sellest ka mitmeküljeline töötamine ühijuse liikmete majanduslise ja kõlb- lise jõuu tõstmiseks wälja kaswanud. Need on oma toimetustes ühenda- nud liikmete põllutöötarwituste ost- mise — abiwäetuse, seemete j. m. — ja põllutoodete müümise, nad on liikmetele fergete tingimistega uusi, kallid põllutöömashinaid ja abi- nõuusi ostnud ja rentinud, nii- sama on nad tulujate tingimistega liikmetel tulekahju, elu ja loomade finnitamist toimetanud.

Aga weel kõrgemale kui nende aineliste eesmärkide juurde püüawad Raiffeiseni ühijused.

Nad peawad nimelt majanduslist toimetust ainult a b i n õ u u k s, e e s m ä r g i k s on liikmete kõlb- line parandamine ja ülen- damine. Nad püüawad maal kokkuhoidmist ederdada, ja on selle- tarwis nõnda nimetatud hoiumar- kide seadluse wälja mõelnud, mis 1900 a. algusel Wenemaalgi hoiu- kassade laiendamiseks tarwitusele wõetakse; nad edendawad karstkust ja auujust selle läbi, et liikmeteks joodikuid ja muid kõlbluse poo- lest kehwas tuntud inimesi ei wõta ja niisugustele ei laena, nad laotawad haridust kõnede, läbirääki- miste ja lendlehtede läbi wälja,

nad püüawad maarahwa kohtufäimise tuju kustutada, kui tülide korral omalt poolt leppituse tingimisi soowitawad.

Nende päris eesmärgiks on ometi wäikepõllumeeste laenu = tarwituste täitmine, ja see on just niisuguse isearalise korra jünnitanud.

Eest kust saakswad need waeste põllupidajate asutatud ühised nii juuri kapitalisid, mida nad tarwitawad, et liikmetele jeda muretseda, mis nad eesmärgiks on wõtnud: s. o. isiklist usaldust raha asjus, madalate kasudega kaua aja pääle laenata? Selle saiwad ühised korda, kui nad oma töö ühise kohusetundmise põhjus mõtte pääle rajasiwad.

Raiffeisen nägi nimelt, et jääb, kus üksik nõrk asjata raha abi otsib, jääb wõib hult samasuguseid ametipidajaid endid omalt poolt laenu eest wastutama kohustada, mille läbi tergesti raha saadakse, mida nad isekeskis jündsal wiisil ja jündsatel tingimistel laenata wõiwad. — Seejuguise osakondlaste ühise wastutamisekohuse pääl põhjeneb nende laenukasjade majandusline wõim, jelles on nende kättejaadud edenemine. Aga et jeda kardetawat olekut wähenendada, kuhu alla end iga liige niisuguse wastaskohustuse läbi annab, on osakonna äripiir wäga fitseendatud. Harilikult on küllakonna piir ka ühise osakonnal piiriks, et

liikmed üksteist hästi tunda ja nende majandust ja kõlblist elu tähele panna võiksid; ei võeta liikmeks, nagu juba enne nimetatud, kõlbliselt kõituvaks tuntuid. Ja veel enam — laenu otstarbet ja selle täitmist pandakse hoolega tähele. Selle juurde tuleb veel juur rahwawalitsus: ei keegi saa enam kui ühe osakese (aktia) omandada, ei kellegil ei ole siis enam kui üks hääl, äri hoidmine on palgata, osatähed ehk õigemini osamaksud, on üksna wäikejed, paar rubla ainult, mida veel järk järgult maksetakse, et ka waejel võimalik oleks osanikuks saada. Nende osamaksude eest ei tasuta harilikult mingisugust kasu ehk intressi, sest ühijused ei taha olla kaubanduse ühijused, mis liikmete üksiku kasuhimu pärast liigjulgeid ettevõtteid teha võiksid, mis warsti ühise wastutamise wõimatuks teeks. Ja nendel põhjusemõtetel seistes ei ole sellest rajata wastastohusest 50 aasta jooksul Raiffeiseni wiisi järele asutatud tuhandetes kasjades liikmetele kopika eestgi kahju jündinud.

Seejugu on pääasjades Raiffeiseni kasjade korraldus, millest ütelda võib, et see, hoolimata neist rajadest, neist nõudmistest, mida see üksikule liikmele päale paneb, ometi need ühijused iseäranis nobedasti laiali lagunema on saanud. 1898. a. lõpul oli põllupidajate laenukasjade arw Sakjamaal ligi 9000 ja neid

kaswab nüüd nii nobedasti, et wiimastel aastatel üle 1000 sarnast osakonda igal aastal on asutatud. Igas osakonnas on läbistikku 80 liiget. Tuba aastal 1896 tõusis nende äriwahetus 850 milj. margani ja nendesse wasta wõetud hoiusumma arwati 280. milj marga pääle.

Enam kui need numbrid, ei ole wiist wajagi, et nende kasjade suurte tähtsust Saksa maarahwa seas tähendada, aga selle juures on weel tulusid, mida numbritega mõõta ei saa.

Need kasjad on nimelt liiakasu kiskumise kaotamiseks mõjuwamad kui misgi muu abinõu: see on kohe kadunud, kui osakonna kasja on mõjuma pääsnud. Mitmest wäikemaa omanikust kõneldatakse, et nad laenukasjade asutamise aegu waewalt ühe lehma omanikud oliwad ja neid jagedasti kasuwõtjate käest kalli maksu eest omale rendi pääle wõtsiwad ja et nad mõni aasta hiljem kasjade abil lehmade omanikud eks saiwad. Nende juhil ja kaitisel on ühismüük ja ühisostmine maarahwa seas laialiselt kombeks saanud ja nad on põllupidajate asjaajamises otse kui selgrooks saanud, mis aast' aastalt ikka laialisemaks ja täielisemaks muutub. Nende mõjul sünnib ühispiimatalitusi, masinate ostukondasid, weskid ja leiwawabrikuid, lihämüügikohtasid j. m. ühijuse põhjusmõttel.

Need on siis põllupidajaid põlluharimist ajatohasemale seisukorrale muutma sundinud ja jelleläbi ka maa sissetulekut tõstnud.

„Nende wäärilist majanduse edendajat ei ole midagi pääle aurujõuu leidmist wäljamõeldud, millega nende ärijõudu wäga hästi wõrrelda wõib,“ ütleb üks ühijuste waimukamatest auustajatest.

Aga palju jügarwamale tungib nende kasjade tähtsus, see on nimelt ka kõlblist ja ühiskondlist laadi. Meid on sellepärast ka „talurahwa hariduse hallikateks“ nimetatud. Nende wali ülewaatus, misjugujele mehele raha laenatakse, nende ijalik hoolepidamine selle eest, misjugujeks otstarbeks laen tarwitatakse, nende kindlus tagasimaksmise asjus, nende awalik tegewusewiis, nende hoiukassad — kõik see on iseäranis selle põllul harjumata ja asjatundmata maarahwa seas kosutaw kool olnud.

Seda osakondade laenukasjade kõblist mõju ei wõi muul wiisil kujutada, kui et nende sõnade pääle tähendame, mis üks õpetaja hiljuti Rheini maakonnas on lausunud: „Meie Raiffeiseni kassad on koguduses enam kõlblust kaswatanud kui kõik minu jutlused kokku.“

Selle juurde on weel Saksa osakondade kassad maarahwa seas maarahwa ühistoimetuse kaswatajana suures tähtsuses. Nad on maarahwa seas ühiswaimu, kutsseühendust, enesetundmist ja eneseusaldust kaswatanud. Nad on põlluharijaid ühiskondlikes kui ka poliitilises elus tublideks rahwaliihmeteks kaswatanud. Üks kirjanik ütleb: „Hessenis, kus osakonnad juba

kauemat aega mõjunud, on kindlasti iga noorem wallaametnik niisama kui muudgi maarahwa usaldusemehed ühijuse osakonnawalitjuse foolist läbi käinud. Ei ükski wallaametnikkude walimine sünni ilma, et ei küsitaks: Kuidas on kandidat ühijuse osakonnas tegew olnud? Minu teades ei ole Hesseni maapäewal ainustgi maarahwa jaadikut olnud, kes ühel ehk teisel wiisil ei oleks ühijuse osakonna elust osa wõtnud."

Sellepärast on üsna asjakohane ja liialdamata, et osakondade üle on wõidud järgmine otsus anda: „Walitsejad neid kiidawad, rahwajaadikud nõuawad, õpetajad õnnistawad, talupojad armastawad."

Haruldane on nüüd see haritud maa, kus see korraldus ei oleks jalaaset saanud: Raiffeiseni eeskuju järelle asutatud osakondade kassasid on juba Ungaris, Austrias, Italias, Helwetsias, Prantsusmaal ja wähesel määdul ka Wenemaal. Mitmel maal on juba riigiwõimudgi mõistnud, kui mõjuwalt need osakonnad on wõinud „liiakasu wõtmise eest kaitsta, wäikepõllupidajate nõrkenud elujõudu uute abinõude läbi kindlustada, neile kapitalist tuge muretseda," ja sellepärast on sarnaseid ühijusi agarasti toetama hakatud, näit. neile odawate kasudega ehk intressidega raha laenatud.

Tespool on lühidelt näidatud, kuidas põllupidajad ühistöö abil

usalduse ehk laenu-kredidi poolest võivad edasi jaada. Nüüd veel selgitada, mida põllupidajad ühistööga kaubanduse ju muu tegewuse põllul on korda saanud. Näituseks ostetakse Helwetsias ja Saksamaal ühiselt kõiksuguseid elutarwitusi; Daanimaal asutawad ühised suuri lihämüügi kauplusid, munamüügi osakondasid ja piimatalituse ühisi, mis kõik ühes koos jälle väljawii- mist toimetawad.

Ei julge loota, et meil lähemal ajal niisugune suurewiiiline ühistoimetus elule ilmeks. See nõuab pikemat aega harjutusi ja ettevalmistusi. Nende ridade otstarbe on aga näidata, kui kaugele mujal maailmas sellega juba on saadud, et see meile tihutuseks oleks, wähehel mõõdulgi ühistoimetust soetama hakata. Muidugi mõtleme sellega ühtlasi, et wähest aastakümnete pärast ka meil Gestimaal laialine ja kindel ühistoimetus käimas võib olla, kui nüüd mehi leidub, kes asja wähehelgi mõõdul alata tahawad.

Sellel kujul töötamise wiis, nagu väljamaal asja aetakse, on ka osalt meie riigi seadustele wõõras, aga loodame, et seaduste andjad tulewikus asjakohaseid parandusi ja täiendusi ka seadustesse toowad.

Aga ka sellel kujul, mida meil jallitakse, w a b a ü h i s t o i m e t u s e a b i l võibakse palju korda saata. Et väljamaa põllupidajate töowii- sifest selles asjas mõnda wõrrelda

oleks, paneme siin lühidelt tähele, missuguse tegevuseviisi Prantsuse maarahvas on loonud ja mida küllalt hääl põhjusel „ühistöö aate paremaks näituseks“ on nimetatud.

Wõib ütelda, et siingi liikumises seaduseks on olnud: primo vivere, deinde philosophari — esiteks leiba, siis aateid, kui wabalt tõlkida.

Üsna tegelised tarwitused andsiwad Prantsusemaalgi hiljemini nii suurele ühistoimetuse liikumisele põhjust. Mitmete ühijuste esimene tegelik eesmärk oli hulga wiisi odawa hinna eest kunstõnnikuid, heinaseemneid j. m. osta. Pea aimati, et ühistoimetuse abil hulga wiisi ostmine võib kauba müüjaid suurele ostjale üksteise wõidu hindasid alandama sundida ja enne aimamata odawaid hindasid pakkuma tihutada; et põllurammu ained ja seemned wõidakse asjatundjast läbi katsuda lasta ja palju muud jarnast. See, ehk küll wähenene aga ijeäranis tegeliski tulu andew nähtus ajas rahwa, ijeäranis wäikepõllupidajad, kohe alguses liikuma, waimustusega sellest osa wõtma; see on tulus abinõuu olnud wäikepõllupidajaid arusaamisele juhutada, mis tulu neil ühistoimetusest võib olla, et samasugust tulu, mida nad elu tarwitusi ostes on wõitnud, ü h i s w õ i m u l muudesgi töödes laiemates ettevõtetes võib saada.

Pea liitus ühise ostu külge ka põllutöö toodete ühine tarwitusele

walmistamine ja müümine ja waimustatud püüdmine oma tööpiirides õpetust saada. Ürkas ka maa-harimiseviiside parandamise mõte. Aga ühised ei kitsenda oma tegevust mitte ainult aineliste tarwituste täitmise juurde, nad püüawad põlluharija rahwa ühiskondlisi elutingimisi, nõrkade elu-olu parandada, w e n n a l i s t ü h i s t u n d m u s t m e s u g u s t e r a h w a l i i t i d e w a h e l t ö s t a .

Siis on nendest takistaw pais liig järsu kihutuse vastu kaitsewari ühiskonna sifemise nõrkemise vastu tulnud.

Kui suured on siis põllutööliste ühiste aastased ostmised? Need arwatakse 100 milj. rbl. pääle — summa, mis juba üfsigi maale selle rahwamajanduslise tähtsuse annaks, mille üle prantslased nii uhked on.

Aga niisama tarwilik, kui põllupidajale oma tarwituste korraldatud ostmine, on ka tema oma toodete kasulik müümine. Seis põllupidaja on kõige enne kauba valmistajaks, müüjaks. Ometi on põllutoode müümine ebatulusalt korraldatud: põlluharija ajub tihti oma kauba ostjast kaugel ja tema tooded käiwad mõne kalli wahemehe käest läbi, enne kui need tarwitaja kätte tulewad. Prantsusmaal arwab tuntud rahwamajanduse uurija Gide, et $\frac{1}{3}$ osa sellest hinnast, mida tarvitajad maksawad, waheltkauplejale läheb. Samasuguseid arweid on ka Saksa ja Inglismaal tehtud. Prantsuse

maameesühisused on oma asjaks võtnud suurt vahet ostu- ja müügi-hinna vahelt ära kaotada püüda, kuna nad ka müügi ühisteimetuseks korraldasivad. Arvaliste katšenäistuste, oma asjaajajate ja põllutöölehtede ehk mitmel pool töötavate ühjuste läbi püüavad nad oma kaupa hulga viisi müüa, et liikmete wilja, kartulid, lihaleomi j. m. wagunitäie kaupa saata võiks; nad asutavad suurtesse linnadesse oma vähemaid müügikohtasid, teewad kaupa sõjawäe walitsusega, wangihoonete ja haigemajadega, linnade juurte tarwituskohadega; nad rendivad aurulaewu oma kauba wäljawiiamiseks. Ja kõige selle läbi on nad ise saanud paremaid hindasid, aga ostjad ühtlasi paremat kaupa ja tihti ka odavamalt kui enne.

Mõnuta ei ole, lühidelt waadata, kuidas ühisused oma mitmesugust tegewust täidawad.

Tarwituste ostmine on wäikepõllupidajatele raske, kellel tarwilisi teadmisi pole ja kes harilikult ei wõi walida, waid on sunnitud ühelt ainult kaupmehelt ostma. Selle läbi sattuvad nad tihti waheltkauplejate pettuse ohwriks. Prantsuse põllumeeste ühisused on selle kauba wäga lihtjaks ja sellega ühtlasi ka liikmetele tulujaks teinud: ühisus kogub liikmete tellimised, mis iseäranis suurteks summadeks tõusewad, kui nad kokku kogutud ja liikidesse jaotatud on. Ühisus võib nüüd wägewa ostjana

wabrikuga ehk juure kaubakojaga mõjuvalt kaubelda ja juurt hinnaalandust saada. Kui kaup on ostetud, jagab ühisus selle liikmetele ja võtab toimetuste eest tühiwäheste kasu. Aga ühisus ei nõua mitte ainult hinnaalandusi, waid otsib hästi wastutatud kaupasid. Et wäikemaalistele iseäranis kunstsõnnikute tarwitamiist fergendada, on mitmed ühised oma piirkonda tagawarad asutanud, kust põllupidaja tarwituse järele võib ainult mõned kotid wõtta, ilma et waja oleks kõrgemaid hindasid maksta kui juurel hulgal ostja. Kunstõnnikud ei ole ometi ainus kaup, mida ühised liikmetele muretsewad. Tähtsa paiga ühise töös nõuawad ka kõitjugu seemned, rammusöögid karjale, soolad, söed, raud, piimatalituseriistad, töönõud, põllutöömashinad j. m. Mis iseäranis wiimaste kohta ütelda, siis püüawad ühised nende tarwitamiist kõikepidi edendada: mõned ühised ostawad omal jõuul mashinaid ja rendiwad neid liikmetele, mille läbi liikmed neid tarwitama ja ise ostma õpiwad. Mitmel ühisusel on rehpeksumashinaid, wiljapuhastusmashinaid, millega liikmetele wäheste maksu eest tööd tehtakse jne.

Kõige selle läbi on ühised juures määras ka wäiksematel põllumeestel nüüdseaja wõimukamat põlluharimise wiisi edendada awitanud. Sellest Prantsuse põlluharimisele tõusnud tulu on raske rahasse arwata ehk arwudega nimetada, aga seda

selgemat feelt kõneleb see tähtjas hindade alanemine, mida ühijused on korda saatnud, kui ka numbrid ühijuste ostmiste suuruselt. Hindade alanemine turgudel üleüldse, kuhu küll ka muudgi olud on mõjunud, on kunstsõnnikutel nii suur, et hinnad nüüd 25 protsenti odavamaks arvatakse kui 1885. a., mil ühijuste töö algas, mõnest liigist koguni 40—50 protsenti. Aga sellest ei ole veel küllalt: lisaks arvata tuleb veel see hinnaalandus, mida ühijuse omad liikmed saavad, mis weelgi 20 protsenti on, tööriistadest koguni 50 protsenti.

Aga veel enam — ühijused on näinud, et tihti kindlam, majanduslikelt tulusam kui toore kauba müümine, on nende ülendamise või tarvitatavaks tegemine. Meil on üks või paar ühispiimatalitust ainult seesugused asutused, Prantsusemaal ei ole mitte ainult ühisvesked, leivavabrikud, tapamajad, waid ka juhkruvabrikud, puuwilja ja marjade kuivatamise kohad, tärklise ja kartulijahu walmistamise wabrikud.

Selle ainelise töö kõrwal on prantslaste maameesühijuste töö ka põllutöö rakendamises edendamises väga tähtjas: nad on uueaegsed põlluharimise wiisid imekspanemise wäärt kiiresti ka kõrwalisemassegi nurka, wäitsemagi maamehe põllule wälja lagunema saanud.

Kutsehariduse tõstmiseks wõiks ütelda, et ühijused mõjuwad juba

oma olemise läbi, sest et nad isekes- kes samati õpetust kui abi pakuvad. Kunstõnnikuid ja masinaid muretse- des annavad ühijused nende tarwi- tamiseks hääd nõuu, põllutöö too- deid müües nõuavad nad põllumees- telt puhast kaupa, häid wiljatõugu- sid. Nad wõitlewad selle läbi hää korra ja puhtuse edendamiseks, wõit- lewad wanade põllupidamise wiiside wastu ja töötawad uute harimise wiiside tegewusele wõtmiseks. Nende eesmärkide kättejaamiseks on ka otse- koheleid abinõuusi leidud. Ühijus- tel on oma raamatukogusid, ka rän- dawaid kogusid, nad annavad ajakir- jasiid wälja, mida Prantsusemaal nende ühijuste toimetusel üksi 200 ilmub, mitmed iseäranis osawasti just wäikepõllumeeste suure enamuse jaoks toimetatud, ja tihti kümnetu- handelises trükis. Mõned ühijused on õpetusekursusid toime pannud ja hästi haritud maakohtadele waata- misekäikusid toime pannud, teised ühijused on ise omale kättejaamad asutanud, millel eesmärgiks on kunst- sõnnikute, walitud seemete ja uute tööõnõuude tulu kahtlewatele põllupi- dajatele selgesti silma ette seada. Nende kõrwal on weel nimetada ühijuste omad laboratoriumid, mis kättejaamade kõrwal põllupidajat seemete ja kunstõnnikute walimises awitawad, oma taimeaiad puuwilja kaswatuse edendamiseks, oma loo- maarstid ja wiimaks weel ühijuste töö hääde kariloomatõugude muret- semiseks ja ülewaltpidamiseks.

Kõike seda silmitsedes peab tunnistama, et maameeste ühijused Prantsusemaal põlluharimise edendamisele teeraiujateks on olnud.

Tegelise töö kõrwale on wiimas-
tel aastatel südi töö põllupidajatele
laenu usalduse muretsenijeks asunud,
pääsajalikult Raiffeiseni kassade tu-
jul kui ka kohaliste tulekahju- ja
muu finnitusseltside asutamiseks.

Kuid põllutöö ja põldu hariwa
rahwa olu ei saa mitte ainult
selle läbi parandada, kui harimise wiisi-
sid parandatakse, mida põlluharimist
juhatawad mehed põhjamaades ja
iseäranis meil weel nüüdgi usuvad
— ei ka mitte weel ainult sellegi
läbi, et põllumehed ise hakkawad
kaubaajajateks ja wabrikantideks, kui
ka sellest juba suur tulu on. Sak-
samaal leidub eluwõimuline nõnda-
nimetatud talupojaühenduse liikumine,
mis just selle läbi on põlluharijate
juure enamuse kaasa saanud, et selle
juhatajad mehed on mõistnud, kui-
das harimise wiisi sid siis wõidakse
hõlpsasti parandada, kui maaharija
politiline ja ühiskondline seisukoht
parandatud on. Prantsuse maamees-
teühijused ei ole ka põlluharija rahwa
majanduspolitilisi tarwitusi kõrwali-
seks asjaks jätnud, waid on põllu-
harijat rahwa maksude wähendami-
seks suure tuluga töötanud, põllutöö
toodetele raudtee weohinna wähen-
mist nõutanud. j. n. e.

Tuleme lõpuks nende ühijuste
ühiskondlise töö juurde, kuhu kõik

muud toimetuse harud ühinewad. Seft mis muud kui põlluharija rahwa ühiskondlise seisju parandamist edendawad seesugused asutused, mis neile maaparandamiseks odawaid laenusid muretsewad: nõutawad nende tarwitusi odawamalt, nende müügiasjadele paremaid hindasid, neile enestele kõrgemat üldist kui ka ametiharidust j. m. Aga ka otsukohe on ühijusel liikmete pääle ühiskondline mõju; nad püüawad rahwafordasid üksteisele lähendada, suure- ja väikepõllupidajaid, rentnikka, töömehi ühendada, teewad nende püüded ühijeks ja parandawad nende wahelist olekut.

Nad on niisuguseid asutusi põhjendanud, millest nõrkadele ja iseäranis töömeelele mõjuwat abi on: nime-tada wõib nende abikasjasid haiguse ja surma wasta, töörahwa wanadusekassa ja nende töötoimetuse-asutus töö puuduses olijatele. Kuid ühistöö tuleb ka ühiswaimu ja leplikumeele põhjale ehitada, ja Brantsuse maameesteühijused peawad sellepärast tähtsaks kohujeks liikmete wahel riiküsimusi seletada ja sellega kohtuskäimist takistada ja wähendada. Harilikult määratakse liikmetele kohujeks riiküsimused ühijuse lepituskohutule ette panna. Meiegi rahwa tülihimuliste liikide seas wõiks niisugusest asutusest palju tulu loota.

Kui kõike seda tähele paneme, mis ühistoimetus Brantsuse maarahwa seas on korda saanud ja kui ije-

ärانىs neid numbritega mõõdetawaid tulufid tähele paneme, mis ühistoimetus ainelikust küljest on toonud — peame küsima, kuidas see on võimalik olnud. Sest loomulik on, et suur hulk ühijusi üsna väikesed on, neil on koguni vähe warandust, neil on raske osawaid juhatajaid saada, kellel ühise töö jaoks teadust, himu ja waimustust oleks. Meie peame selle küsimuse pääle ühijuse iseärانىs tegelikust ja otstarbe kohalikt korraldusest wastust otsima. Samati kui üksikud põllupidajad on wähe- matesse külaühijustesse liitunud, samati on need ühijused jälle suurematesse ühinenud. Väikesed külaühijused on kihelkonnaühijuse liikmed, need liituvad jälle maakonna ühijustesse, kellest ühel ainsal 70,000 liiget on, need seisawad wiimaks suure, üle maa ulatawa ühijuse küljes. Ühinedes on nad suurema osaneist tuludest wõitnud, mis ainult suures, tuhandeliikmelises ühijuses võimalik saada on. Ja kus väikesid, kohaliski tarwitusi täitwaid ühijusi olemas pole, sinna on niijuguseid ajutatud, kas nii, et suured kihelkonna ühijused harudesse jagatakse, harude töö puudub ainult koduküla asjadesse, ehk, et terve maa ühijus paikliski ühijusi ajutab. See ühijus ei lepi mitte ainult sellega, et ta üksikuid ühijusi kogub ja juhatab, waid see mõjub ka uute asutamiseks, korraldab neid, tähendab neile piirid, kihutab ja äratab kohaliski elanikka

ise algama. See teeb neile paiklikele ühikustele võimalikuks liikumise edenemist alati tähele panna, katsub neile ühikult waataviisi anda, kihutab neid uusi asutusi, piimatalitusi, laenukasjasid, abikasjasid põhjendama. Tema toimetab ühikute liitmetele juurtest laenukohtadest kasuliste tingimistega laenusid, ta püüab walitsuselt ja raudteede ehk aurulaewaühikustelt põllutöö kasudele abi nõutada, ja arusaadaw on, et kui ühikust kasuagil 1,000,000 liikme*) nimel ette astub, siis on sellel wägew mõju ja seda võib põllutöö tarwituste kõige kindlamaks teatajaks pidada. Paiklike ühikute kaubaasjade tarwis on pääle selle iseäralisi, laiali ulatawaid ostu- ja müügi-osalasid põhjendatud, kes ühikute masinate, kunstfönnikute, seemete j. m. tellimised kokku koguvad, et selle läbi suurt hinnaalandust ja hädad kaupa saada; needsamad osakonnad toimetawad ka põllutöö toodete müüki. Selle läbi on osakonnad kõik kauba oma kätte wõtnud ja siis ühtlasi ka selle kasu saanud, mis meil wahetawatele tasu libiseb. Mõned näitused võib siin nimetada: üks ainus niisugune kassakond müüb aastas 37½ milj. naela juustu, teine on sõjawäele kartuli muretseja, kolmas toimetab Pariisi juurele leiwawabri-

*) Liikumine algas 1884, kümne aasta pärast oli juba 700,000 liiget; 1898. a. oli nende arv üle miljoni kaswanud.

fule nädalis 800 fotli jahu — toimetused, mis harilikult suurte kontorite wahetalitujel sünniwad, mille kaju aga siin põllupidaja, walmistaja omaks jääb.

Ja see kõik sünnib jään maal, kus põllupidajate enamus wäikepõllumehi on, kus wanameel, usaldusetus, teadmatus ja kokkuleppimatus 1880. aastate paigul Prantsuse maarahwa oludes weel harilikud asjad oliwad. „Ennem wõidakse Prantsuse eeselt luuletusi lugema õpetada, kui Prantsuse talupoega ühistööle“ tõendati jään weel 1885. a. maameesteühjuse ärakmise ajal. Nüüd, kümme aastat hiljemini üteldakse: see oli Prantsuse põllutöö päästmine. . .

Uga meie ei saa arwata, et see kõik on iseenesest kaswanud. Põllupidajaid on pidanud jäälggi äratatama. Ja see äratustöö on kõikide ühistöö olnud. Sellest on jään oja wõtnud senatorid ja parlamendi liikmed, prohwešforid ja muud õpetlased, suurpõllumehed, koguduste ja rahwaskoolide õpetajad. Sellest ühistööst ütleb Prantsuse praegune president ühes kõnes:

— — — Igaüks on siia ühistöösje andnud, mista on wõinud: üksteist, teine käewfolmas raha, a on andnud süüd

A
1681

1122299